

3. Майорова О. Гендерний аспект жіночого міфу в романах Р. Федоріва „Отчий світильник” і „Чудо святого Георгія о Зміє” // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. ст. – К.: Знання України, 2004. – Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. – С. 125-132.
4. Психологические термины и понятия: Словарь / Под ред. Борнесса Э. Мура и Бернарда Д. Фаина / Перевод с англ. А.М. Боковикова, И.Б. Гриншпуна, А.А. Фильца. – М.: Класс, 2000. – 304 с.
5. Фашенко В. У глибинах людського буття: Літературознавчі студії. – Одеса: Маяк, 2005. – 640 с.
6. Федорів Р. Знак кіммерійця // Літопис червоної калини. – 1999. – № 4-6 (91-93). – С. 59-84.
7. Федорів Р. Книжка пережитого // Літопис червоної калини. – 1999. – № 4-6 (91-93). – С. 5-11.
8. Федорів Р. Роман „Отчий світильник”. – Львів: Червона калина, 1998. – 560 с.
9. Федорів Р. Турецький міст // Літопис червоної калини. – 1999. – № 4-6 (91-93). – С. 12-58.
10. Федорів Р. Чорна свіча від Ілени // Федорів Р. Чорна свіча від Ілени: Історичний роман і повісті. Львів: Червона калина, 1996. – С. 348-455.
11. Федорів Р. Чудо святого Георгія о Зміє, роман з кінця XII ст. // Дзвін. – 1995. – № 5. – С. 23-91.
12. Федорів Р. Чудо святого Георгія о Зміє, роман з кінця XII ст. // Дзвін. – 1995. – № 6. – С. 23-111.
13. Храпченко М. Горизонты художественного образа. – М.: Высшая школа, 1982. – 352 с.
14. Чепурко Б. Прощання з Романом Федорівим. Втрата // Поступ. – 2001. – 16 березня. – № 42 (700). – С. 3.

УДК 811.161.2'373.611

ДИНАМІКА СЛОВОТВІРНИХ ТИПІВ І ПІДТИПІВ N. LOCІ НА -ИЩ(Е) В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (КІНЦЯ XVII – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ)

Сіроштан Т.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті вивчається динаміка словотвірної структури та розвиток семантики похідних локативних найменувань на **-ищ(е)** в українській мові впродовж кінця XVII – початку XXI століття.
Ключові слова: *потіпа loci, словотвірний тип і підтип, словотвірна структура, денотативна база, словотвірний формант, суфікс, дериват.*

Сіроштан Т. В. ДИНАМИКА СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТИПОВ И ПОДТИПОВ N. LOCІ НА -ИЩ(Е) В НОВОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ (КОНЦА XVII – НАЧАЛА XXI ВЕКА) / Запорожский национальный университет, Украина

В статье изучается история словообразовательной структуры и развитие семантики производных локативных наименований на **-ищ(е)** в украинском языке на протяжении конца XVII – начала XXI века.

Ключевые слова: *potipa loci, словообразовательный тип и подтип, словообразовательная структура, денотативная база, словообразовательный формант, суффикс, дериват.*

SIROSHTAN T.V. THE DYNAMICS OF THE WORD-FORMING TYPES AND SUBTYPES OF THE N. LOCІ WITH SUFFIX **-ИЩ(Е)** IN UKRAINIAN LANGUAGE DURING THE END OF THE XVII – BEGINNING OF THE XXI CENTURY) / Zaporizhzhya National University, Ukraine

The article explores the dynamics of formation of the word-forming structure and the development of semantics of the locative nominations with suffix **-ищ(е)** in ukrainian language during the end of the XVII – beginning of the XXI century.

Key words: *nomina loci, word-forming types and subtypes, word-forming structure, denotative base, word-building formant, suffix, derivative.*

Локативні назви (potіpa loci) – це іменники на позначення відкритого або закритого простору, де відбуваються якісь дії, процеси, знаходяться певні істоти чи неживі предмети, найменування місцевостей, територій, приміщень, вмістищ за якимись характерними ознаками, назви місця

розташування одного предмета стосовно іншого тощо. За давністю походження, стійкістю, активністю функціонування п. лосі належать до однієї з найважливіших тематичних груп лексики і тому постійно привертають увагу мовознавців.

Окремі аспекти цієї категорії досліджено в працях І. Ковалика, Б. Креї, П. Білоусенка, В. Олексенка, О. Пелехатої, О. Меркулової та ін., проте ряд проблем, що стосуються історії дериваційної підсистеми назв місця, залишаються нерозв'язаними, зокрема не була об'єктом спеціального вивчення динаміка словотвірних типів п. лосі на **-ищ(е)** в новій українській мові кінця XVII – початку XXI століття.

Розгляданий формант походить від сполучення первинного суфікса **-isk-o** з суфіксом **-jo** або від колишнього прикметникового суфікса **-išt-e** та суфікса **-jo** [2, 15 – 16]. «Граматична сполучуваність суфікса **-ищ(е)** обмежена українськими основами» [1, 88]. В окремих п. лосі на **-ищ(е)** спостерігається чергування голосних і приголосних фонем (*стояти* – *стійбище*, *збиратися* – *зборище*, *торгувати* – *торжище*, *лежати* – *леговище*).

1. У новій українській мові кінця XVII – початку XXI століття за допомогою похідного форманта **-ищ(е)** відбувався активний процес творення ряду десубстантивів середнього роду з локально-просторовою семантикою.

Відіменникові п. лосі на **-ищ(е)** охоплюють назви місця, на якому щось знаходиться, найменування простору, де щось було, назви місця, де щось знаходилося і знаходиться, найменування полів і ділянок землі, зайнятих рослинами чи з яких знято врожай, назви місця перебування тварин тощо. Денотативною базою таких іменників є найменування предметів, речовин, явищ, які є чи були в позначуваному місці.

1.1. Назви місць, де щось знаходилося, фіксуються в незначній кількості в українській мові кінця XVII століття, напр.: *дворище* (1676 Тимч 679, СУМ II 224, Он I 207) "запустила ділянка, на якій у минулому була садиба".

У XVIII столітті цей лексико-словотвірний тип активно поповнюється новотворами: *огънищъ мѣного видѣлы* (1728 ДНМ 207), *Возми глини зъ огнища и столчи* (1775 ЛО 26), *огнище* (Гр III 36, СУМ V 617), пор. *гнище* (Б-Н 100), *вогнище* (Із 135, СУМ I 715), *агнище*, *вигнище* (Лис 24) "місце, де розкладали вогонь"; *будище* (XVIII ст. Тимч 148, Гр I 106) "місце, де був поташний завод" (*буда* "спеціальна споруда для добування з деревини поташу, деревного вугілля, смоли, дьогтю"); *гаєвище* (1767 Тимч 500) "місце, де був гай"; *городище* (1720 Тимч 575) "місце, де був *городъ*"; *гутище* (1713 Тимч 633, Гр I 344) "місце, де був скляний завод" (*гута* "скляний завод").

В українській мові XIX століття коло дериватів з такою семантикою розширюється: *якъ билина на пожарищі зостанеться* (1856 ЗЮР I 127), *пожарище* (СУМ VI 770, Арк II 63); *ставище* (Б-Н 338, СУМ IX 633, Он II 247), пор. *ставиці* (ГуцГовМат 183) "місце, де був ставок"; *стрилище* (Б-Н 343) "простір уздовж перельоту стріли, пущеної з лука (у старовинних літописах)"; *пожежище* (СУМ VI 772) "місце, де була пожежа; згарище".

У XX столітті кількість новотворів цього лексико-словотвірного типу неухильно зростає: *баштанище* (Гр I 35, СУМ I 116) "ділянка поля, де був баштан"; *бойще* (Гр I 82, СУМ I 212) "поле бою, битви" (*бий*); *ватрище* (Гр I 129, ГуцГов 34, Он I 86) "місце, де був вогонь"; *гумнище* (Гр I 340, Лис 61) "місце, на якому раніше було гумно"; *жунище* (Гр I 494) "місце, де була соляна копальня" (*жула* (492) "соляна копальня"); *загородище* (II 29) "місце, де була загорода"; *замчище* (Гр II 70, СУМ III 226) "місце, де був замок; руїни замка"; *клунище* (Гр II 253) "місце, де стояла клуня"; *кошарище* (Гр II 296, Он I 383, Бук 229), *кошерище*, *кошеришище* (ГуцГов 103), *коширище* (ГуцГовМат 85) "місце, де була кошара"; *млинище* (Гр II 435) "місце, що було під млином"; *мостище* (448) "місце, де був міст"; *островище* (III 72) "місце, де був острів"; *печище* (149) "місце, де була піч", пор. *печище*, *п'єчище* (Лис 158) "рештки зруйнованого житла"; *посадище* (Гр III 357) "село" від *посад*; *халупишище* (ГуцГов 200) "місце, де стояла хата"; *окопище* (Он II 18) "місце, де були окопи"; *хатище* (Он II 338, Бук 610), *хатище* (Лис 223), *хатишище* (ГуцГов 200) "порожнє місце, на якому раніше стояла хата"; *грядище*, *грядиці* (Арк I 107) "поле, де були грядки з городиною"; *надворище* (331), *подворище* (II 61) "місце, де колись була хата", пор. *надвір'я*, *подвір'я*.

«Утворення локативів на **-ищ(е)** іноді можливе за умови введення структурної прокладки **-ов-**, яка поєднує словотвірний суфікс й іменниковий корінь» [4, 110]. З історичного погляду, сполучення прикметникового суфікса **-ов-** з іменниковим **-ищ(е)** призвело до втрати мотиваційних зв'язків з ад'ективами, що свідчить про виділення самостійного форманта **-овищ(е)**.

У складі найменувань місць, де щось знаходилося, в сучасній українській мові фіксується кілька дериватів на **-овищ(е)**: *бойовище* (Гр I 83, Із 38, СУМ I 213) "те саме, що *бойще*"; *ватровище* (Гр I 129, ГуцГов 34, Он I 86); *замковище* (Гр II 67); *садовище* (Гр IV 96, СУМ IX 13) "місце, де був сад"; *тирловище* (СУМ X 121); *градковище*, *градовище* (Арк I 107).

У межах розгляданого лексико-словотвірного типу трапляються як винятки деривати, утворені за допомогою суфікса **-нищ(е)**, напр.: *хатнище* (Б-Н 374, ГуцГовМат 210) "порожнє місце, на якому раніше стояла хата". Формант **-нищ(е)** спостерігається в назвах місця, що «утворювались від основ прикметників на **-н(ий)** (**-ьн-**) за допомогою суфікса **-нищ(е)**, що пізніше внаслідок пересуву словотворчих асоціацій та в зв'язку з тенденцією до узагальнення більш виразних суфіксів змінився в похідний вторинний суфікс **-нищ(е)**» [2, 21].

1.2. Найменування місць, на яких знаходиться те, що названо мотивувальною основою, в пам'ятках кінця XVII століття були малопоширеними, напр.: *и капища бѣсовскія искореняти* (1680 УЛ-17 177), *капище* (СУМ IV 93) "язичницький храм" від стсл. *капъ* "видиво, привид, образ" (ЕСУМ II 371); *жертвище* (1699 Тимч 920) "місце, де приносять жертви", *гробнище* (к. XVII ст. Тимч 608, Б-Н 107) "кладовище; місце поховання".

У XVIII – XIX столітті нові локативні найменування з такою семантикою майже не трапляються, напр.: *гумнище* (1716 Тимч 629) "площа при гумні".

Назви місць, на яких щось знаходиться, документують у незначній кількості пам'ятки XX століття: *базарище* (Гр I 19, СУМ I 88) "місце, де завжди буває базар"; *болотище* (Гр I 84, Із 39) "болотисте місце"; *ярмарчище* (Гр IV 542, СУМ XI 649) розм. "місце, де буває ярмарок"; *скелище* (СУМ IX 259) "скеляста місцевість"; *сточнище* (740) "схил, по якому збігає вода; місце впадання річки" від *сток* (стік); *требище* (Х 241) заст. "місце, де відбувалося принесення жертви богам (*треби*)"; *вікнище* (Он I 126) "глибина, вир"; *сметище* (Арк II 158) "смітник"; *ямища* (287) мн. "місце, де копають глину", пор. дериват на **-нищ(е)**: *ямнище* (ГуцГовМат 165) "ямкувата місцевість".

В окремих назвах цього типу виленовується суфікс **-овищ(е)**: *гробовище* (1670 Тимч 609, 1839 Романт 120, СУМ II 173) рідко "кладовище; яма, в яку кладуть померлого"; *багновище* (СМШ I 14, СУМ I 84) "те саме, що *багнище*"; *береговище* (Гр I 51) "прибережжя"; *грунтовище* (351) "садиба"; *димовище* (384) "пожарище, попелище"; *літовище* (Гр II 372, ГуцГов 113) "літнє пасовисько"; *становище* (Гр IV 197, СУМ IX 649) "місце стоянки, тимчасового розташування кого-небудь; стан", пор. *становище* (Арк II 170) "місце, на якому стоїть мисливець під час групового полювання"; *ярмарковище* (Гр IV 542, СУМ XI 649) розм. "місце, де буває ярмарок"; *пороховище* (СУМ VII 286) "пороховий склад; завод, на якому виготовляють порох"; *торфовище* (Х 210).

Найменування місць, де щось знаходилося, і назви місць, де щось знаходиться, часто мають паралельні варіанти на **-ищ(е)** та **-овищ(е)**, причому «їхні значення ідентичні, що свідчить про асемантичний характер прокладки **-ов-**» [4, 110], напр.: *гробнище* – *гробовище*, *ватрище* – *ватровище*, *замчище* – *замковище* тощо.

1.3. У досліджених джерелах нової української мови фіксується ряд дериватів, які об'єднують у собі згадані вище значення – назви місць, де знаходилося та де знаходиться те, що названо мотивувальною основою, напр.: *осадилъ въ своемъ кгрунтѣ на селищи пустомъ давнемъ слободку* (XVIII ст. ДДГетьм 224), *селище* (СУМ IX 118), *селіще*, *седіще* (Лис 192) "місце, де колись було село; населений пункт у сільській місцевості; село; населений пункт міського типу, розташований поблизу міста або фабрики, заводу тощо".

Обстежені пам'ятки XX століття документують більше утворень цього лексико-словотвірного типу: *городнище* (Гр I 315, СУМ II 136) архл. "поселення, укріплене валами і ровами; місце, де збереглися рештки укріпленого поселення"; *монастирище* (Гр II 403) "місце, де був монастир; місце, що належало чи належить монастиреві"; *річище* (Гр IV 25, СУМ VIII 579) "найнижча ділянка дна річкової долини, по якій тече або текла вода; заглиблення у ґрунті, де тече водяний потік", пор. *річище* (ГуцГовМат 165) "русло і берег річки"; *таборище* (Гр IV 242, СУМ X 11) "місце, де розташований або де був колись табір"; *хуторище* (Гр IV 421) "місце для хутора; місце, де був хутір"; *дворище* (Лис 64, Арк I 124) "подвір'я разом з хатою і господарськими будівлями; місце, де стояла хата".

За допомогою похідного форманта **-овищ(е)** утворено іменник *токовище* (СУМ X 178) "те саме, що тік; місце, де колись був тік".

Серед відіменникових дериватів – назв місця за найменуванням предметів, які там знаходяться чи знаходилися, – у пам'ятках XVII – XIX століття зафіксовано власні назви поселень та інші топоніми, певне, з апелятивною основою, хоча не виключено й онімізацію форманта:

- назви поселень: *Справа Кирика з Городища ѿ згиненнє лошаги* (1656 Лохв 150), *Городище* (1719 ДНМ 106, ДДГетьм 118), *Городище* (1857 ЗЮР II 155, СМШ I 148) "назва містечка"; *прибувши до города нашего Будищъ* (1715 ДНМ 76), *Будища* (СМШ I 48) "село недалеко від Керелівки"; *Слѣдство у справѣ про вбѣство Семеном Шостаком, жителем с. Шатрицъ, своѣй дружини* (1725 ДНМ 166); *двѣ нивки, одна за Прудичесем, а другая, прозиваемая Хижнякувская* (1729 ДНМ 219); *Да бувъ я разъ у*

Манастириці (1856 ЗЮР I 302), пор. *А он старе Монастирище, Колись козацьке село* (СМШ I 419); **В'юнище** (СМШ II 475) "назва села";

- місцеві локально-просторові назви: **Днѣприще** (1709 Тимч 728) "висохле річище Дніпрове"; **Гумнищы** (XVIII ст. ДДГетм 324) "назва урочища"; **Монастирища** (ІТС 102) "урочище, що знаходилося на території, якою володів із 1700-го року козацький Самарський Пустинно-Микільський монастир".

1.4. Найменувань полів, ділянок землі, з яких знято врожай чи які зайняті рослинами, названими твірною основою, в обстежених джерелах кінця XVII – XVIII століть не виявлено. Поодинокі десубстантиви з такою семантикою з'являються в пам'ятках XIX століття і продовжують функціонувати в сучасній українській мові, напр.: **пшеничище** (Б-Н 307, Гр III 504, СУМ VIII 415) "поле, з якого зібрано пшеницю".

У XX столітті найменування полів на **-ищ(е)** активно поповнюються новотворами. Слід зазначити, що в назвах поля з-під сільськогосподарських культур суфікс **-ищ(е)** «відбиває говори південно-східного та східнополіський і середньополіський говори північного наріччя» [3, 3]: **гречище** (Гр I 325, ГуцГовМат 39) "поле, на якому росте або росла гречка"; **динище** (Гр I 384) "місце, засіяне динями"; **картоплище** (Гр II 223, СУМ IV 112) "місце, з якого зібрано картоплю"; **коноплище** (Гр II 278, СУМ IV 262), **колоннище** (Он I 368, Бук 219, ГуцГовМат 82) "місце, ділянка, на якій росли коноплі; коноплисько; ділянка землі для вирощування конопель"; **льонище** (Гр II 385, СУМ IV 585), **ленишище**, **леніще** (ГуцГов 111), **ильнище** (Он I 235), **льнище** (Арк I 298), **ленище** (Бук 257) "ділянка землі, з якої зібрано врожай льону"; **овсище** (Гр III 34), **вівсище** (Гр I 203, СУМ I 550, Арк I 64), **ивсище** (Лис 85), **овсіще** (Арк II 7) "поле, з якого скошено овес"; **прісище** (Гр III 455, СУМ VIII 109), **просище** (Гр III 479, СУМ VIII 284), **прусище** (Лис 177), **присище** (Арк II 89) "поле, на якому росте або росло просо"; **рижійще** (Гр IV 16) "поле, де був рижий"; **тютюнище** (300) "місце, де ріс тютюн; тютюнова плантація"; **яшніще** (Гр IV 546, СУМ XI 661, ГуцГов 225), **ячнище** (СУМ XI 661, Арк II 290), **єчнище** (Арк I 151), **ячминище** (II 289), **ячменище** (Бук 687), "поле, на якому ріс ячмінь"; **бавовнище** (СУМ I 78) "поле, з якого зібрано бавовну"; **бурячище** (263), **бурячище** (Бук 43) "поле, з якого зібрані буряки"; **капустище** (СУМ IV 98) "місце, де росла капуста"; **конюшинище** (276) "поле, що було під конюшиною або засіяне нею"; **кукурудзище** (СУМ IV 388, Он I 394) "поле, на якому росла кукурудза"; **люцернище** (СУМ IV 575) "поле, з якого зібрано люцерну; поле, засіяне, поросле люцерною"; **очеретище** (V 831) "місце, де росте або ріс очерет"; **стернище** (IX 690) "поле, покрите стернею"; **тернище** (X 92) "місце, поросле колючими кущами, терном"; **иржище** (Моск 37), **ріжіще** (Лис 186), **ржище** (Арк II 118), "поле, з якого скошено жито, пшеницю або іншу культуру"; **калацище** (Лис 89) "поле, на якому росла кукурудза" від **калач** (Там само) "качан кукурудзи"; **кавунище** (Бук 181) "земля, де росли кавуни"; **мандибурище** (276) "поле, з якого зібрано врожай картоплі" (*мандибур*); **ріпище** (ГуцГовМат 165) "картопляне поле; картоплище" (*pīna*).

Переважно в сучасній українській літературній мові та діалектах ця група дериватів поповнюється за допомогою похідних суфіксів.

Формант **-овищ(е)**: **грибовище** (Гр I 325, СУМ II 165, Он I 192, Арк I 109) "місце, де ростуть гриби"; **льоновище** (Гр II 385, СУМ IV 585); **маковище** (Гр II 400) "поле, де був посіяний мак"; **цибульовище** (Гр IV 428, ГуцГовМат 214) "цибульне поле"; **гороховище** (СУМ II 138), **горохов'їще** (Арк I 104) "поле, з якого зібрано горох"; **кользовище** (СУМ IV 238) "поле, на якому зібрано кользу"; **стерновище** (IX 691); **терновище** (X 93); **бураковище** (Лис 37), **бураквище** (Арк I 37); **житовище** (Лис 73); **бульбовище** (Арк I 37) "поле з-під картоплі"; **гречковище** (108).

Суфікс **-нищ(е)**: **житнище** (1755 Тимч 933, Б-Н 138, Гр I 486, СУМ II 533, Арк I 157, ГуцГовМат 55); **пріснище** (Гр III 455, СУМ VIII 109), **пруснище** (Лис 177); **пшенишніще** (Гр III 504), **пшеничнище** (СУМ VIII 415); **бурашніще** (Лис 37); **кіяшніще** (96) "поле, з якого зібрано кукурудзу (кіяхи)"; **леннищи** (Бук 257); **єчміннище** (ГуцГовМат 54), **ячміннище** (234); **капуснище** (75); **милайнище** (123) "поле, з якого зібрано кукурудзу (*милай*)".

1.5. Найменування ділянок землі, мотивувальною основою яких є назви речовин, фіксуються лексикографічними джерелами кінця XVII століття: **глинище** (1680 Тимч 528, СУМ II 84, Арк I 92, ГуцГовМат 35) "місце, яма, звідки беруть глину", напр.: *Потымъ, за его уже гумномъ, на дубровѣ, у глинищи, знаишолъ сердюк...* (1708 ДНМ 33).

У XVIII столітті відіменникові похідні з такою семантикою були малопоширеними, напр.: *Гіпомен у гноїці лежить, а не в славі* (1746 УЛ-18 348), *Іов, на гноицѣ уже внѣ града божія лежаций* (Сков I 384), **гнище** (Б-Н 100), **гноїще** (1720 Тимч 535, СУМ II 97, ГуцГовМат 36, Бук 72) "місце, де складають гній".

У XIX столітті цей лексико-словотвірний тип не набуває значної продуктивності: **багнище** (СМШ I 14, СУМ I 84) "болотисте місце, трясовина, болото; велика калюжа"; **попелище** (1834 Романт 73, СУМ VII 184), **пепелище** (1839 Романт 145), **попилище** (Арк II 72) "місце, куди викидають попіл; спалена, зруйнована будівля, селище і т. ін."

Протягом ХХ нові найменування ділянок землі за назвою речовини трапляються нечасто: **вапнище** (Гр I 125, СУМ I 290) "вапняні копальні"; **ропище** (Гр IV 65) "місце, де є в землі нафта" (*ропа* "нафта"); **сукровище** (Гр IV 228, СУМ IX 832) заст., діал. "місце, де пролилась чиясь кров, де когось убито"; **торфище** (СУМ X 210) "поклади торфу, торфове болото; місце, де видобували торф".

1.6. Назви місць перебування тварин, за нашими даними, функціонують в українській літературній мові ХХ століття та діалектах: **кублище** (Гр II 317); **муравище** (Гр II 454, Арк I 234) "конусоподібна купа з хвої, сухої трави, землі, шматочків листя й т. ін., що є надземною частиною житла мурашок"; **осище** (Гр III 67) "осине гніздо"; **солище, соліще** (Гр IV 166, ГуцГов 175) "місце на полонині, де худобі дають сіль"; **скотище** (Гр IV 141, СУМ IX 308) діал. "нора, лігво" від *скот*; **тирлище** (СУМ X 121) "місце, де колись було тирло: місце для відпочинку худоби"; **ямище** (Арк II 287) "місце в лісі, де купуються дикі звірі"; **гусятища** (Із 115) мн. "місце, де водяться дикі гуси"; **цвинтарищи** (Бук 619) "місце, куди вивозять тварин, які загинули".

У кількох найменуваннях місць перебування тварин виділяється суфікс **-овищ(е)** утворено кілька найменувань цього типу в сучасній українській мові: **гадовище** (Гр I 264, СУМ II 11) "місце скупчення гадів; гадюче гніздо"; **становище** (Арк II 170) "місце, де токують тетеруки".

«Утворення з суфіксом **-лищ(е)** генетично пов'язується з колишньою дісприкметниковою основою на **-л-ъ**» [2, 20]. У відіменниковому словотворі п. лосі на **-лищ(е)** зафіксовано поодинокі назви місця перебування тварин: **муравище** (СУМ IV 828); **нерестилище** (V 375) "місце нересту риби".

1.7. Найменування приміщень, вмістищ для предметів за матеріалом, з якого вони виготовлені або якоюсь іншою ознакою, зафіксовані в українській мові XVII – ХХІ століття, не утворюють окремих лексико-словотвірних типів: **горѣще** (1688 Тимч 582), *Другий влізе на превиспрення своя, сиріч на горище* (к. XVIII ст. УЛ-18 583), **горище** (1856 ЗЮР I 277; СМШ I 146, Гр I 311, СУМ II 130) "приміщення між стелею і покрівлею будинку"; **деревище** (к. XVII ст. Тимч 695, СУМ II 246, Он I 208, Бук 90), **диривище** (Бук 90) діал. "труна".

1.8. В окремих найменуваннях місця формант **-ищ(е)** є надлишковим, тобто не вносить нового значення, напр.: **водоймище** (Із 135, СУМ I 720) "те саме, що водойма"; **лігвище** (Гр II 367, СУМ IV 508) "те саме, що лігво"; **дворище** (СУМ II 224) "те саме, що двір"; **полотнище** (VII 97) "те саме, що полотно: проїзна поверхня залізничної, автогужової та ін. дороги"; **пустирище** (VIII 400) розм. "те саме, що пустир"; **торговище** (X 202) заст. "те саме, що торг: ринок, базар"; **зомплище** (Он I 318) "схил гори, узгір'я" від *зомпля* "те саме"; **зворище** (ГуцГовМат 67) "глибока впадина, яруга" від *звір* (Там само) "глибокий яр"; **лагвище** (Арк I 259) "те саме, що лавка: дошка на двох підпорах для сидіння" від *лава*.

В обстежених джерелах нової української мови зафіксовано назви місця на **-ищ(е)** з модифікаційною, зокрема з аугментативною, словотвірною семантикою. Десубстантиви зі значенням збільшеності трапляються в пам'ятках української мови XVIII – XIX століття, напр.: **мѣшище** (Сков I 286); **сундучище** (366); **стаканище** (130); **балище, билище** (СМШ I 16, Гр I 24) "степовий яр, вузька й довга долина"; **хатище, хатинище** (Б-Н 374) "велика хата", пор. **хатище** (Он II 338) зневажл. "хата".

У ХХ столітті п. лосі на **-ищ(е)** з аугментативною семантикою активно функціонують в українській літературній мові та діалектах на позначення нечітко окресленого простору, місць перебування людей і тварин, транспорту, вмістищ для неживих предметів тощо: **байдачище** (Гр I 20) збільш. "байдак; гаманище" (269); **горищище** (316) збільш. "горщик, горщок"; **мостище** (II 448) збільш. "міст"; **охабище** (III 78) від *охаба* (Там само) "калюжа"; **хлівище** (IV 402); **баюрище** (Гр I 35, Он I 46) "глибока калюжа (*баюра*)"; **гніздище** (Гр I 294, СУМ II 95) збільш. "гніздо"; **окопище** (Гр II 49, СУМ V 675) збільш. "окоп"; **санчища** (Гр IV 102, СУМ IX 55, Он II 203) збільш. "сани"; **ямище** (Гр IV 540, СУМ XI 645, Он II 402); **возище** (СУМ I 724); **громадище** (II 174) збільш. "громада: предмет, споруда великих розмірів"; **домище** (362) збільш. "дім"; **замчище** (III 226) збільш. "замок"; **кублище** (IV 381) збільш. "кубло"; **кучугурище** (424) збільш. "кучугура"; **млинище** (764) збільш. "млин"; **просторище** (VIII 300) розм. "широкий простір"; **скелище** (IX 259) збільш. "скеля"; **таборище** (X 11) збільш. "табір"; **тернище** (92) збільш. "терни"; **чавунище** (XI 261) збільш. "чавун: посудина, горщик з такого сплаву"; **чемоданище** (293); **шатрище** (421) збільш. "шатро"; **лупанище** (Он I 419) від *лупаня* (Там само) "стара, обдерта, запущена хата"; **силище** (Арк II 144) згруб. "село" тощо.

2. **Віддієслівні** назви місця на **-ищ(е)** в сучасній українській мові представлені «іменниками середнього роду, утвореними переважно від інфінітивних основ обох видів з усіченою фіналлю» [5, 67]. Упродовж кінця XVII – початку ХХІ століття п. лосі за дією, яка відбувалася або відбувається в позначуваному місці, формують кілька лексико-словотвірних типів.

2.1. Назви нечітко окресленого простору, який виник у результаті певної дії або призначений для її здійснення, в обстежених пам'ятках XVII століття не зафіксовані. Окремі п. лосі з такою семантикою трапляються в джерелах XVIII століття, напр.: *отводитъ границу и все Глибовское займище несправедно* (XVIII ст. ДДГетьм 183), **займище** (Б-Н 144, СУМ III 135) "зайняте ким-небудь місце,

ділянка землі; займанщина", пор. **займище** (Моск 34) заст. "садиба, обкопана ровом"; **нирище, нырище** (Сков II 20) "нора, яма" від *ниряти* "спускатися, ховатися" (ЕСУМ IV 89).

У XIX столітті цей лексико-словотвірний тип поповнюється новотворами, що активно функціонують у сучасній українській мові: **курище** (1837 РусДн 95, Гр II 329, СУМ IV 408, Арк I 270) діал. "вогнище, розкладене для обігрівання чого-небудь"; **горище** (Б-Н 103) "попелище, пожарище, обгоріле місце" від *горіти, згарище* (Гр II 137, СУМ III 509) від *згоріти, погарище* (Арк II 59) "місце, де була пожежа; випалене або вигоріле місце в лісі; це ж місце, поросле травою та ін. рослинністю" (*погоріти*).

У лексикографічних джерелах XX століття зафіксовано більше дериватів цього лексико-словотвірного типу: **звалище** (Гр II 127, СУМ III 459) "місце, куди звозять, скидають сміття, непотріб; склад чого-небудь на відкритому місці"; **печище** (Гр III 149) "випалене сонцем місце" від *пекти; погребіще* (235) "погріб"; **зложище** (СУМ III 601) "родовище"; **слище** (Гр IV 151, СУМ IX 355), **стелище** (СУМ IX 683) с. госп. "місце, де розстилають льон або полотно для просушування і відбілювання"; **обірвище** (СУМ V 507) діал. "круча"; **осипище** (762) геол. "нагромадження уламків гірських порід біля підніжжя та на схилах гір, урвищ; осип"; **розвалище** (VIII 623) "залишки зруйнованої споруди, населеного пункту"; **розсипище** (805) "місце, де є корисні копалини (золото, алмази, платина і т. ін.)"; **стоїще, стайще** (СУМ IX 725, ГуцГов 177) "місце, де стоять полонинські будівлі"; **урвище** (СУМ X 474) "стрімкий, прямовисний схил чого-небудь, глибоке провалля, звичайно між горами"; **завертище** (Он I 261) "місце, де вітер покрутив збіжжя"; **здувище** (307) "ділянка землі на підвищенні, звідки вітер усе здуває; неврожайне місце"; **зметище** (Арк I 192) "місце, з якого вітер змів (здув) сніг"; **отопчище** (II 19), **потопчище** (79) "місце, де була стара хата" від *отоптати, потоптати; спалище* (163) діал. "випалене місце в степу, в лісі".

У межах цього лексико-словотвірного типу спостерігається розмаїття варіантів суфікса. Окремі віддієслівні назви місця утворені за допомогою форманта **-овищ(е)**, який, певне, виник унаслідок злиття дієслівного суфікса **-ова-** (з частковим усіченням) з іменниковим **-ищ(е)**. Аломорф **-овищ(е)** сполучається переважно з дієслівними основами на приголосну фонему [б, 182 – 183]. Напр.: *Якъ опівночи дивитця – иде зъ кладовища гурба мерцѣвъ...* (1857 ЗЮР II 43), **кладовище** (СМШ I 327, СУМ IV 172), **кладвище** (КвОсн I 664), **кладѣвище** (Лис 97); **руйновище** (Гр IV 85, СУМ VIII 898) рідко "руїна; місце, територія, вкриті руїнами" від *руйнувати; біговище* (Із 31) "іподром"; **нуртовище** (СУМ V 456) "вир" від *нуртувати* (польськ. *нурт* "вир") (ЕСУМ IV 119); **румовище** (СУМ VIII 907) заст. "руїна" від *румувати (руйнувати)*.

Назви місця на **-бищ(е)** первісно утворювалися від основ іменників на **-ь-ба**, що в результаті словотворчого перерозкладу спричинило виникнення цього вторинного суфікса [2, 19]. Серед назв місць за дією, яка здійснилася, відбувається чи може відбуватися, зафіксовано кілька дериватів на **-бищ(е)**: **кладбище** (1830 Романт 54, КвОсн I 664, Лис 97), **кладѣбище, клайбище** (Лис 97) "місце для поховання померлих"; **сельбище** (СУМ IX 120); **стійбище** (710) "тимчасове поселення кочівників; місце відпочинку тварин і пастухів на пасовищі"; **стѣльбище** (Лис 203); найменування місця перебування тварин: **пастбище** (Лис 153), **пазбище** (Арк. II 22) "пасовище"; **лежбище** (СУМ IV 471).

Структури на **-лищ(е)** в сучасній українській мові функціонують у незначній кількості: **погорілище** (Гр III 149, Арк II 60) "місце, де була пожежа"; **чистище** (Гр IV 464, СУМ XI 334, ГуцГовМат 220) "місце, де, за вченням католицької церкви, души померлих очищаються від гріхів перед тим, як потрапити до раю"; **святилище** (СУМ IX 103) заст. "храм"; **судилище** (825).

За допомогою суфікса **-нищ(е)** утворено іменник **рубанище** (ГуцГовМат 168) "місце різання дров" від *рубати*.

2.2. Назви місць, призначених для перебування людини, за нашими даними, фіксуються в незначній кількості в українській мові XVIII століття, напр.: *надал їм во владініс ... для прибіжища над Дніпром город Терехтемиров* (1720 УЛ-18 483), *Отсюду вызывает в кефу свою, в тихое пристанище, в домъ прибѣжища* (Сков II 88), **прибѣжище** (СМШ II 151) від *прибігати; убѣжище* (Сков I 181) від *убігати*.

Поодинокі похідні з такою семантикою трапляються в обстежених джерелах XX століття, напр.: **заселище** (Гр II 93) "заселене місце"; **зімовище** (153), **зимовище** (СУМ III 567) "місце, приміщення, де хто-небудь зупиняється, живе взимку"; **кочовище** (Гр II 295, СУМ IV 315) "стоянка кочовиків і територія, де вони кочують"; **ловище** (Гр II 374) "місце для полювання"; **приїмище** (III 417) "притулок" (*приймаєти*); **прихилище** (Гр III 449, СУМ VIII 80) "притулок, сховище"; **спочивище** (Гр IV 187) "місце відпочинку"; **утечище** (362) "укриття, притулок"; **оселище** (СУМ V 758) рідко "місце поселення; заст. селище; діал. місце, на якому стоїть хата з господарськими будівлями; двір"; **осідище** (765) діал. "оселя"; **сховище** (Гр IV 236, СУМ IX 891) "місце, де можна сховатися, укритися, захиститися від кого-, чого-небудь; схованка".

В обстежених джерелах XIX – XXI століття трапляються деривати цього типу, утворені за допомогою похідних формантів. Структури на **-овищ(е)**: **пристановище** (1837 РусДн XII, Гр III 441, СУМ VIII 37)

"місце, де можна укритися, відпочити, знайти притулок і т. ін.; місце, де хтось живе, мешкає (іноді тимчасово)"; **стовковище** (СУМ IX 720) "місце, де скупчується багато людей" від *стовкти*; **игровищі** (ГуцГовМат 71).

Структури на **-нищ(е)**: *Обуреваемым ти пристанище, мати, ты не гнушаешься больных постыцати* (к. XVII ст. Величк 120), *...и въ молодости не мѣти станѣт своего слушного совершенного сѣдѣніа и певного пристанища...* (Зін 83), **пристанище** (СУМ VIII 37).

Структури на **-лищ(е)**: **жилище** (1688 Тимч 930, Гр I 484), **жылище** (XVIII ст. Тимч 946); *он искал меж посланниками Валака-царя на сѣдалищѣ губителей* (Сков I 140), **сїдалище** (1705 УЛ-18 300, СУМ IX 212) заст. "сидіння"; **взялище** (1707 Тимч 496), **училище** (1778 УЛ-18 544, Сков I 84, СУМ X 534) "спеціальний навчальний заклад, що дає середню або неповну середню освіту і певну професію"; **обиталище** (Сков I 245); **виталище** (Гр I 191) "місце перебування".

2.3. Віддієслівні іменники на позначення місця перебування тварин в обстежених джерелах кінця XVII – XIX століття не зафіксовані. Цей лексико-словотвірний тип не виявляє значної активності й у сучасній українській літературній мові та діалектах, напр.: **попасище** (Гр III 320, СУМ VII 183), **пасище** (Лис 153) "ділянка землі з трав'янистою рослинністю, де пасеться худоба, птиця"; **ревище** (Гр IV 9, СУМ VIII 470) рідко "місце забою тварини іншими тваринами, до якого з ревінням збігається рогата худоба"; **стовквище, стовковище** (Гр IV 207) "місце, дуже побите, витоптане худобою" від *стовкти*; **стойще, стаїще** (Гр IV 209, ГуцГов 177) "місце відпочинку худоби"; **качище** (Арк I 214) "місце, де качався кінь; місце, де сплять дикі кози"; **пүйще** (II 104) "водопій"; **сховище** (188) "місце схованки звіра".

Частина девербативів – назв місць перебування тварин – творяться за допомогою суфікса **-овищ(е)**: **леговище, леговищище, логовище** (СУМ IV 466, ГуцГов 110) "заглиблення або інше місце в землі, де живе тварина" від *лежати* (ЕСУМ III 212), пор. **лежовище** (Он I 407) "місце, де лежать стадами тварини", **леговище** (Он I 406) "місце ночівлі худоби на полонині"; **пасовище** (Гр III 100, СУМ VI 88); **токовище** (СУМ X 178, Арк. II 204); **котвище** (Лис 105) "місце, викачане і витоптане кіньми", пор. **качвище** (Арк I 214), **котовище, котловище** (Арк I 247) від *котити*; **куповище** (Арк I 269) "місце в лісі, де купуються звірі".

Зрідка трапляються діалектні форми на **-лищ(е)**: **кутлище** (Арк I 273) "місце, де качався кінь"; **токлище** (II 203) "місце, де токують птахи".

2.4. Найменування місць збору людей фіксуються в українській мові кінця XVII століття і в незначній кількості функціонують дотепер, напр.: *Яко то на іґрыщахъ и на тыхъ позорахъ...* (к. XVII ст. Зін 34), **іґрище** (1840 Романт 184, СМШ I 152, Гр II 196, СУМ IV 9), **ґрище** (СМШ I 152, Б-Н 107, Гр I 327, СУМ II 169), **йґрище** (СМШ I 152) "місце для розваг"; *Исусе, на судищи бїєнный в ланиту...* (к. XVII ст. Величк 103), **судище** (Гр IV 226) заст. "суд"; *А Святополк, будучи од Ярослава пораженный, утік з побойща* (к. XVII ст. УЛ-17 418), **побойще** (СМШ II 85, СУМ VI 622).

Обстежені пам'ятки XVIII – XIX століття фіксують лише поодинокі іменники з такою семантикою, які поступово виходять з ужитку, напр.: *Отстойть от торжища далече...* (1778 УЛ-18 537), *искала на торжищах и на улицах* (Сков I 218), **торжище** (СМШ II 342, СУМ X 204) заст. "місце торгівлі, торгова площа".

Кілька найменувань цього лексико-словотвірного типу творяться за допомогою суфікса **-бищ(е)**: **гульбище** (1856 ЗЮР I 280, Б-Н 107, Гр I 338, СУМ II 192) "місце для гулянок, розваг і т. ін., часто спеціально обладнане"; **мольбище** (СУМ IV 793) "місце, де погани молилися й приносили жертви"; **стрільбище** (IX 778) "спеціально обладнане місце для проведення стрільб"; **судьбище** (829) "судилище".

2.5. Назви сховищ, вмістищ для предметів і речовин у незначній кількості трапляються в пам'ятках XIX – XX століття і мотивуються переважно найменуванням дії, для здійснення якої вони призначаються, напр.: **всипище** (Б-Н 86, СУМ I 766), **усипище** (Гр IV 356, СУМ I 766) "посудина або приміщення для збереження сипких речовин"; **вмістище** (Із 133, СУМ I 707), **умістище** (СУМ I 707) "місце, посудина тощо для вміщення чого-небудь"; **сховище** (СУМ IX 891, ГуцГовМат 187) "приміщення, споруда для зберігання чого-небудь; вмістище для рідини; резервуар"; **гладище** (Арк I 91) "глекчик" від *гладити* (ЕСУМ I 519).

Зрідка трапляються назви на **-лищ(е)**: *оно зеркало міра, свѣта прїятилище, радости вмѣстилище...* (Сков I 118), **вмістилище, умістилище** (Із 133, СУМ I 707); **хранилище** (Сков II 38).

3. **Відприкметникове** творення п. лосі на **-ищ(е)** є малопродуктивним. У сучасній українській мові зафіксовано кілька іменників цього лексико-словотвірного типу:

- назви ділянок простору за характерними ознаками: **врочище** (1670 Тимч 329, СУМ X 483, Арк I 77), *И нарекоша мѣсто оно урочищем...* (1680 УЛ-17 177), *в року 1597 под Лубнами-містом на урочищі Солониці військо козацькоє ізби...* (1710 УЛ-18 451), **урочище** (СУМ X 483), **орочище** (Арк II 15) "те, що

становить природну межу (яр, гора і т. ін.); ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луг, болото серед лісу і т. ін.)", від давньоруськоукраїнського *урочъныи* "певний, призначений", російське п. XV ст. *урочъникъ* "землемір, людина, що встановлює межу"; *кам'янище* (Гр II 214) "каменоломня"; *солонище* (Гр IV 167, СУМ IX 451) "ділянка ґрунту із джерелом солоної води"; *паленище* (СУМ VI 24), *спаленище* (IX 486), *спаланище* (ГуцГов 175) від *палений*, *спалений*; *пустище* (VIII 400) "незаселена, необроблена ділянка землі, що заросла травою, кущами"; *торф'янище* (X 211);

- найменування полів за назвами сільськогосподарських культур: *гречанище* (СУМ II 164), *гречинище* (Бук 76); *бурачинище* (43); *кукурудзєнище* (243); *житянище* (Лис 73) "поле, на якому росло жито"; *люплянище* (118) "поле, з якого зібрано врожай люпину".

Огляд історії словотвірних типів і підтипів п. лосі на **-ищ(е)** в новій українській мові кінця XVII – початку ХХІ століття дозволяє констатувати значну продуктивність цього суфікса та похідних від нього формантів у творенні локативних найменувань. Широкий спектр лексико-словотвірних значень дериватів свідчить про багатофункціональність суфікса **-ищ(е)**.

Десубстантиви формують ядро п. лосі на **-ищ(е)**. Наприкінці XVII століття відбувався процес інтенсивного формування назв місць, на яких було те, що позначено мотивувальною основою, та найменувань ділянок землі за назвами речовин, що там знаходяться, суфікс **-ищ(е)** починає використовуватись у творенні топонімів. Давньою за походженням є група найменувань простору, на якому щось знаходиться, однак в українській мові ХХ століття вона не набула особливого розвитку, окремі деривати вказують на місце, де щось знаходилося і знаходиться. Протягом ХІХ – ХХ століття простежується підвищення продуктивності, поліморфемізація суфікса **-ищ(е)**. У цей період формуються лексико-словотвірні типи найменувань полів, ділянок землі, зайнятих рослинами чи з яких знято врожай, та назв місць перебування тварин.

До групи десубстантивів на **-ищ(е)** належать також іменники з модифікаційним значенням збільшеності. Значна кількість таких похідних, різноманітність лексико-словотвірних типів свідчить про активність і високу продуктивність суфікса **-ищ(е)** в сучасній українській мові при творенні локативних назв із аугментативною семантикою.

Девербативи на **-ищ(е)** фіксуються в українській мові з початку ХVІІІ століття. Серед віддієслівних похідних кількісно виділяється група іменників – назв територій, відкритого простору, що виник у результаті певної дії або призначений для її здійснення. Інші лексико-словотвірні типи є малопродуктивними. В українській мові ХІХ – ХХ століття простежується процес активного поповнення групи девербативів за допомогою вторинних суфіксів **-овищ(е)**, **-лищ(е)**.

Творення локативних найменувань від прикметників за допомогою розгляданого суфікса не стало типовим явищем у новій українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Морфеміка української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська. – К.: Наук. думка, 1987. – 212 с.
2. Ковалик І. І. Назви місця в східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами (словотвір) / І. І. Ковалик // Слов'янське мовознавство: зб. ст. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 6 – 37.
3. Матвіяс І. Г. Діалектна основа словотвору в українській літературній мові / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. – 2005. – № 5. – С. 3 – 14.
4. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника: [монографія] / В. П. Олексенко. – Херсон: Айлант, 2005. – 336 с.
5. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – 408 с.
6. Украинская грамматика / [под ред. В. М. Русановского]. – К.: Наук. думка, 1986. – 360 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

Арк	Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: [у 2 т.] / Г. Л. Аркушин. – Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
Б-Н	Білецький-Носенко П. Словник української мови / [підгот. до вид. В. В. Німчук] / П. Білецький-Носенко. – К.: Наук. думка, 1966. – 424 с.
Бук	Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.

- Величк Величковський І. Твори / Іван Величковський – К.: Наук. думка, 1972. – 192 с.
- Гр Словарь української мови: у 4 т. / [збір. ред. журн. «Києв. старина»; упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б.Грінченко]. – К., 1907 – 1909.
- ГуцГов Гуцульські говірки: короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів, 1997. – 232 с.
- ГуцГовМат Піпаш Ю. О. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Розсішка Рухівського району Закарпатської області) / Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.
- ДДГетьм Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: [зб. документів / АН України. Ін-т української археографії та ін.; упоряд., автор передмови та комент. В. Й. Горобець; відпов. Ред. Л. А. Дубровіна]. – К.: Наук. думка, 1993. – 392 с. – (Пам'ятки політично-правової культури України).
- ДНМ Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст.: матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України. – К.: Наук. думка, 1976. – 416 с.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови: [в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука] – К.: Наук. думка, 1982 – 1988. – Т. 1 – 5.
- Зін Зіновійв К. Вірші. Приповіді посполиті / Климентій Зіновійв. – К.: Наук. думка, 1971. – 392 с.
- ЗЮР Записки Южной Руси. Издалъ П. Кулишъ: [у 2 т.]. – С-Петербургъ, 1856 – 1857.
- Із Ізюмов О. Українсько-російський словник: [за новим правописом] / О. Ізюмов. – Харків – Київ: Державне видавництво України, 1930. – 980 с.
- ІТС Чабаненко В. Порожистий Дніпро. Історико-топонімічний словник / Чабаненко Віктор Антонович. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. – 188 с.
- Лис Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К.: Наук. думка, 1974. – 270 с.
- ЛО Лікарства описа(нъ)ніє // Лікарські та господарські порадики XVIII ст. / підгот. до вид. В. А. Передрієнко. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 17 – 91.
- Лохв Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. – К.: Наук. думка, 1986. – 223 с.
- Моск Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко. – Одеса: Одеський державний педагогічний університет, 1958. – 78 с.
- Он Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984.
- Романт Українські поети-романтики: [поет. твори / упоряд. і приміт. М. Л. Гончарука]. – К.: Наук. думка, 1987. – 592 с.
- РусДн Русалка Днѣстровая. (Фотокопія з вид. 1837 р.) / вступна стаття О. І. Білецького. – К.: Вид-во Художньої літератури “Дніпро”, 1972.
- Сков Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: [у 2 т.]. – К: Наук. думка, 1973.
- СМШ Словник мови Шевченка: в 2 т. – К.: Наук. думка, 1964.
- СУМ Словник української мови: у 11 т. / [ред. колегія: І. К. Білодід (гол.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
- Тимч Історичний словник українського язика / [за ред. Є. Тимченка]. – Харків – Київ: ДВУ, 1930 – 1932. – Т. 1. – XXIV, 937 с.
- УЛ-17 Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [упоряд., приміт. і вступ. стаття В. І. Кречотня; ред. О. В. Мишанич]. – К.: Наук. думка, 1987. – 608 с.
- УЛ-18 Українська література XVIII ст.: Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори. / [упоряд., приміт. і вступ. стаття В. І. Кречотня; ред. І. О. Дзевєрін]. – К.: Наук. думка, 1983. – 696 с.